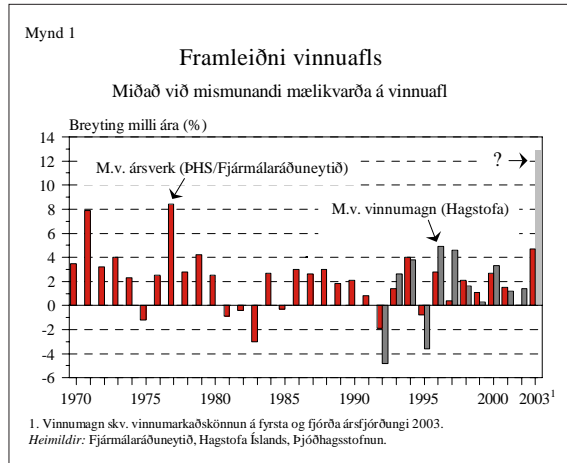

Viðauki 2 Framleiðniþyting árið 2003?

Hagvöxtur á sl. ári nam samkvæmt þjóðhagsreikningum 4%. Nokkuð kom á óvart að hagvöxturinn skyldi vera svo mikill, sérstaklega í ljósi þess að vinnuafslnotkun virðist fremur hafa dregist saman en aukist á árinu. Hinn mikli hagvöxtur og þróun á vinnumarkaði fela í sér mjög mikið stökk í framleiðni. Að framleiðni aukist hraðar en að meðaltali í upphafi uppsveiflu er reyndar ekki óeðlilegt. Eftir að hafa gengið í gegnum samdráttarskeið búa fyrirtækin að jafnaði yfir umtalsverðri framleiðslugetu sem gerir þeim kleift að auka framleiðslu án þess að ráða fleira fólk í vinnu. Kostnaðarsamt er fyrir fyrirtæki að segja upp starfsfólki vegna tímabundinnar lægðar í eftirspurn og ráða nýtt þegar efnahagsbati hefst. Hagkvæmara getur verið að halda starfsfólki áfram í vinnu en stytta vinnutíma þess í staðinn. Í sumum tilfellum er ákveðinn lágmarksfjöldi starfsfólks óhjákvæmilegur. T.d. þarf afgreiðslufólk að vera til staðar í verslunum þótt það hafi lítið að gera hluta dagsins.

Þótt ör vöxtur framleiðni sé af ofangreindum ástæðum eðlilegur í upphafi uppsveiflu, er ástæða til að taka jafn miklu stökki og virðist hafa orðið í framleiðni á sl. ári af varúð. Mælingar á bæði nefnara og teljara hlutfallsins sem kallað er framleiðni vinnuafsls (framleiðsla/vinnuafli) eru háðar töluverðri óvissu. Stórt stökk í mældri framleiðni kann að stafa af öðru hvoru, ofmati á vexti framleiðslu eða vanmati á vexti vinnuafslnotkunar, nema hvort tveggja eigi hlut að máli. Meðfylgjandi mynd sýnir mat á framleiðni miðað við áætlun Þjóðhagsstofnunar og síðar fjármálaráðuneytisins um unnin ársverk árin 1970 til 2003 annars vegar og mat byggt á vinnuagismælingu vinnumarkaðskönnunar Hagstofunnar árin 1992 til 2003 hins vegar. Rétt er að taka strax fram að tölur um vinnuafslnotkun á sl. ári eru illa samanburðarhæfar við fyrri ár (sjá síðar). Að árinu 2002 undanskildu mælast breytingar á framleiðni í sömu átt hvor aðferðin sem notuð er. Ef notaðar eru tölur vinnumarkaðskönnunar um fjölda við vinnu í apríl og nóvember 2002 og fyrsta og síðasta fjórðung 2003, þ.e.a.s. þau tímabil sem samanburðarhæfust eru milli ára, jókst framleiðni árið 2003 um tæp 13%. Ekki eru önnur dæmi um svipaðan vöxt framleiðni (ef stuðst er við ársverkatölur Þjóðhagsstofnunar og fjármálaráðuneytis).

Um þessar mælingar ríkir margvísleg óvissa. Hér á eftir verður reynt að varpa ljósi á þessa óvissu frá tveimur sjónarhornum. Fyrst er leitað svara við þeirri spurningu hvort ástæða sé til að ætla að hagvöxtur í fyrri sé umtalsvert ofmetinn og síðan reynt að varpa ljósi á þá miklu óvissu sem ríkir um mælingar á vinnuaginni.

Er hagvöxtur ofmetinn?

Tölur um landsframleiðslu taka iðulega verulegum breytingum fyrsta árið eftir birtingu og liggja e.t.v. ekki endanlega fyrir fyrr en að nokkrum árum liðnum. Ísland er ekki eina landið sem á við þann vanda að etja að nokkuð miklar breytingar verði frá fyrstu áætlunum til lokaniðurstöðu og má nefna að fyrstu tölur um landsframleiðslu í Þýskalandi og Japan hafa jafnan þótt óáreiðanlegar. Nýlega hafa einnig komið upp efasemdir um áreiðanleika talna um mikinn hagvöxt og framleiðnivöxt í Bandaríkjunum, sem eiga rót sína að rekja til óvenju mikils munar á milli vaxtar iðnaðarframleiðslu og landsframleiðslu, munar á ráðstöfunar- og tekjuuppgjöri þjóðhagsreikninga sem er venju fremur mikill og hægrar atvinnusköpunar sem erfitt er að koma heim og saman við öran vöxt landsframleiðslu. Meðal þess sem talin er hugsanleg ástæða ofmats á landsframleiðslu í Bandaríkjunum er að umfang aðkeyptrar þjónustu (out-sourcing, stundum kallað útivistun á íslensku) sé vanmetið. Einnig er þó talið koma til

greina að framleiðnivöxtur sé ofmetinn á tímabili efnahagsbata sökum vanmats á ólöglegum innflutningi á verkafólki (einkum yfir landamærin við Mexíkó) sem glæðist í uppsveiflunni.

Hagvöxtur og verðbreytingar á milli ára

Áhugavert er að skoða hvernig vöxtur landsframleiðslunnar í fyrri skiptist í verð- og magnþátt. Hagstofan áttar, sem fyrr segir, að verg landsframleiðsla á föstu verðlagi hafi aukist um 4,0% milli áráanna 2002 og 2003. Á sama tíma lækkaði verðvísitala vergrar landsframleiðslu um 0,4%. Ef þessi mæling reynist rétt er það í fyrsta skipti síðan 1947 sem verðvísitala landsframleiðslu lækkar á milli ára. Af einstökum liðum landsframleiðslunnar vegur einkaneyslan langþýngst eða um 55%. Hagstofan áttar að einkaneyslan hafi vaxið um 6,4% á föstu verðlagi, en verðbreyting einkaneyslu hafi verið 0,5%. Nærtækt er að bera þessa breytingu verðvísitölu einkaneyslu saman við hækkun vísitölu neysluverðs um 2,1% á milli 2002 og 2003, eða 1,5 prósentur umfram áttlaða hækkun verðvísitölu einkaneyslunnar. Tafla 1 sýnir að oft er nokkur munur á breytingum verðvísitölu einkaneyslu og vísitölu neysluverðs. Mismunur sem nemur 1,5 prósentum er þó í meira lagi, einkum ef tekið er tillit til þess að verðbólga var mjög lítil. Ekki er þó hægt að útiloka að þetta sé rétt niðurstaða þar sem verðvísitala einkaneyslu notar samtíma samsetningu neyslu sem vog en vísitala neysluverðs byggist á vogum liðins tíma. Hækkun gengis, eins og átti sér stað á síðasta ári, á sama tíma og hlutdeild innfluttrar vöru eykst gæti þannig skýrt þennan mun.

Í sumum tilfellum eru magnbreytingar einstakra undirþátta áttlaðar óháð verðvísitölum en í öðrum tilfellum eru verðvísitölur notaðar til að áttla magnbreytingar, t.d. út frá upplýsingum um veltubreytingar. Ef hækkun verðvísitölu einkaneyslu á milli áráanna 2002 og 2003 er vanmetin felur það líklega í sér ofmat á magnbreytingu einkaneyslunnar á sama tíma og þá einnig ofmat á hagvexti.

Í töflu 1 er sýndur mismunur breytinga í verði einkaneyslu og vísitölu neysluverðs á tímabilinu 1998-2003. Einnig eru sýndar breytingar gengisvísitölu miðað við vöruviðskiptavog innflutnings. Greinileg fylgni er á milli gengisbreytinga og mismunar verðvísitalnanna. Fylgnin er einnig greinilega til staðar í ársbreytingu ársfjórðungsgagna en hverfur

nær algjörlega í gögnum um breytingar milli samliggjandi ársfjórðunga.

Tafla 1 Verðlag einkaneyslu og gengi

Breytingar frá fyrri ári (%)	Verðvísitala neysluverðs	Verðvísitala einkaneyslu	Mismunur	Gengisvísitala (innfl.-vog)	Verðvísitala VLF
1998	1,7	0,9	-0,8	-1,9	4,9
1999	3,4	2,6	-0,9	-0,2	2,8
2000	5,0	4,4	-0,6	-0,7	2,9
2001	6,7	8,1	1,4	19,4	9,4
2002	4,8	3,7	-1,1	-2,4	5,3
2003	2,1	0,5	-1,5	-5,0	-0,4

Heimildir: Hagstofa Íslands, Seðlabanki Íslands.

Hér verður ekki felldur um það dómur hvort hagvöxtur og þar með framleiðnivöxtur á síðasta ári sé ofmetinn í þjóðhagsreikningum. Ýmislegt í gögnunum gæti bent til þess að hækkun á gengi krónunnar ýti undir mældan hagvöxt og öfugt, auk þess sem Ísland stendur frammi fyrir svipuðum vanda að því er varðar mælingar á innfluttri þjónustu og aðrar þjóðir. Þetta ætti að skýrast betur þegar betri upplýsingar fást með seinni endurskoðun þjóðhagsreikninga.

Er vinnuafslnotkun árið 2003 vanmetin?

Víkjum nú að hinum möguleikanum, þ.e.a.s. að vinnuafslnotkun hafi raunverulega verið meiri en gengið var út frá í þeim mælingum sem nefndar voru hér að framan. Eins og fram kemur hér á eftir umlykur mikil óvissa þessar mælingar, sérstaklega að því er varðar sl. ár. Á það við um báða mælikvarðana sem þar eru nefndir til sögunnar. Ekki liggur fyrir nægilega greinargóð lýsing á þeirri aðferðafræði sem hefur verið viðhöfð við mat á ársverkum. Á sl. ári voru gerðar breytingar á framkvæmd vinnuafslnotkunnar Hagstofunnar sem gerir samanburð við fyrri ár venju fremur varasaman.

Á árunum 1991-2002 gerði Hagstofan vinnuafslnotkunnun tvisvar á ári, í apríl og í nóvember. Frá og með 1. janúar 2003 var hins vegar farið að gera samfellda könnun, þ.e.a.s. framkvæmdin dreifist jafnt yfir árið, en niðurstöður teknar saman ársfjórðungslega. Þar sem kannanirnar voru ekki láttnar skarast árið 2003, sem hefði þurft til að fá samanburðarhæf gögn, myndaðist rof í tímaröðunum. Flestar stærðir á vinnuafslnotkun taka breytingum eftir árstíðum og því er

könnun sem einskorðast við tvær vikur í apríl og tvær vikur í nóvember, illa samanburðarhæf við könnun sem gerð er allt árið. Nægir að skoða niðurstöður ársins 2003 um vinnutíma eða fjölda starfandi til að sjá að töluverður munur er á vetrar- og sumarársfjórðungunum. Aukningin á öðrum og þriðja ársfjórðungi skýrist að mestu af aukinni atvinnuþátttöku skólafólks á tímabilinu maí til ágúst eins og sést í töflu 2. Þótt apríl sé á öðrum fjórðungi er atvinnuþátttaka í þeim mánuði fremur sambærileg við vetrartíma en sumartíma. Því er eðlilegast að bera niðurstöður eldri vinnumarkaðskannana saman við gögn frá fyrsta og fjórða ársfjórðungi 2003.

Tafla 2 Vinnutími og fjöldi starfandi eftir ársfjórðungi árið 2003

Alls	1. ársfj.	2. ársfj.	3. ársfj.	4. ársfj.
Vinnustundir í viðmiðunarvikunni	40,9	41,9	42,9	41,5
Fjöldi starfandi	151.800	159.800	162.900	153.200
<i>Þar af 16-24 ára</i>				
Vinnustundir í viðmiðunarvikunni	31,3	36,9	39,7	31,4
Fjöldi starfandi	22.300	26.200	29.100	22.300

Heimild: Hagstofa Íslands.

Þrátt fyrir takmarkaða samanburðarhæfni milli eldri og nýrri vinnumarkaðskannana er breytingin það mikil að líklegt er að vinnu magnið hafi dregist saman árið 2003. Þótt dregið hafi úr atvinnuleysi á fyrsta fjórðungi þessa árs miðað við sama fjórðung í

fyrri, samkvæmt niðurstöðu vinnu markaðskönnunar Hagstofunnar (þeirri fyrstu um nokkurt skeið sem er samanburðarhæf á milli ára) jókst vinnu magn nánast ekkert. Því verður að telja næsta vísitölur að vinnu aflsnotkunin hafi dregist saman á sl. ári, þegar atvinnuleysi jókst um tæplega 1% að meðaltali.¹ Hversu mikið er hins vegar erfitt að fullyrða. Lauslegur samanburður á vinnu markaðskönnunum á árunum 2002 og 2003, með öllum ofangreindum fyrirvörum, gæti bent til samdráttar vinnu magns á bilinu 4% til tæplega 8% eftir mælikvarða á vinnu aflsnotkun.²

Svo mikill samdráttur jaðrar þó við að vera ótrúverðugur í ljósi þess vaxtar sem var í þjóðar búskapnum á árinu, jafnvel þótt miðað sé við lægri töluna. Böndin berast því að hugsanlegum öðrum uppsprettum vanmats á vinnu aflsnotkun. Nokkuð hefur verið rætt um að lítið sé vitað með vissu um hversu margir erlendir starfsmenn eru að vinna við Kárahnjúka en þeir gætu verið um 1.000. Úrtak vinnu markaðskönnunar er tekið úr þjóðskrá og nær því sennilega illa eða alls ekki til þessa hóps. Ef svo er kann samdráttur í vinnu magni að vera minni í raun en álykta mætti út frá illa samanburðarhæfum vinnu markaðskönnunum. Fjöldinn virðist þó ekki nægja til að breyta þeirri niðurstöðu að um samdrátt hafi verið að ræða.

Af ofangreindu má draga þá ályktun að margt sé óljóst varðandi framleiðni þróun á sl. ári. Líklega hefur framleiðni aukist töluvert meira en í meðalári, en ástæða er til að draga í efa að eins stórt stökk hafi orðið og fyrirbyggjandi hag tölur benda til við fyrstu skoðun.

1. Að vísu er ekki óalgengt að atvinnuleysi aukist í vinnu markaðskönnunum fyrst eftir að atvinna tekur að aukast, sem stafar af því að fólk sem dregur sig út af vinnu markaði á samdráttartímum og hættir að leita að vinnu byrjar að leita aftur. Í ljósi þróunarinnar á fyrsta fjórðungi ársins virðist hins vegar ólíklegt að slíkt hafi átt sér stað á síðasta ári.
2. Vinnu markaðskannanir Hagstofunnar skila tvenns konar mati á vinnutíma. Annars vegar vinnutíma þeirra sem voru við vinnu í viðmiðunarvikunni og hins vegar vinnutíma þeirra sem voru við vinnu eða tímabundið fjarverandi í viðmiðunarvikunni. Það sama á við um fjölda í vinnu. Þar liggja fyrir upplýsingar um fjölda þeirra sem voru við vinnu í viðmiðunarvikunni og fjölda starfandi, þ.e.a.s. þá sem voru annaðhvort við vinnu eða tímabundið fjarverandi í viðmiðunarvikunni. Tímabundin fjarvera úr formligu starfi getur verið af ýmsum ástæðum, t.d. veðri, verkefnaskorti eða af árstíðarbundnu eðli starfsins. Til þess að hindra að slíkt flókt hafi áhrif á samanburð á vinnu aflsnotkun á árunum 2002 og 2003 er heppilegra að reikna vinnu magn út frá þeim sem unnu í viðmiðunarvikunni.